Madayeva Nafosat Akmaljon Qizi
“TURON” universiteti Andijon filiali 102-guruh magistranti

O‘QUVCHILARNING JAMOAVIY KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA HAMKORLIKDA O‘QITISH TEXNOLOGIYALARINING O‘RNI

Anatatsiya

Mazkur ilmiy maqolada o‘quvchilarning jamoaviy ko‘nikmalarini rivojlantirishda hamkorlikda o‘qitish texnologiyalarining o‘rni nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda jamoaviy faoliyatning psixologik-pedagogik asoslari, hamkorlikda o‘qitishning mazmuni va uning samaradorligini oshiruvchi omillar yoritilgan. Shuningdek, o‘quvchilarda muloqot madaniyati, o‘zaro hamkorlik, mas’uliyat va ijtimoiy faollikni rivojlantirishga xizmat qiluvchi metod va texnologiyalar aniqlangan. Tadqiqot natijalariga asoslanib, ta’lim jarayonida hamkorlikda o‘qitish texnologiyalarini samarali qo‘llash bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar

jamoaviy ko‘nikmalar, hamkorlikda o‘qitish, pedagogik texnologiyalar, muloqot, ijtimoiy faollik, guruhiy ish, interfaol metodlar, ta’lim samaradorligi.

РОЛЬ ТЕХНОЛОГИЙ КООПЕРАТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ В РАЗВИТИИ КОЛЛЕКТИВНЫХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ

Аннотация

В данной научной статье рассматривается роль технологий кооперативного обучения в развитии коллективных навыков учащихся с теоретической и практической точек зрения. В исследовании раскрываются психолого-педагогические основы групповой деятельности, сущность кооперативного обучения и факторы, повышающие его эффективность. Особое внимание уделено развитию коммуникативных навыков, взаимного сотрудничества, ответственности и социальной активности учащихся. На основе результатов исследования разработаны научно-практические рекомендации по эффективному применению технологий кооперативного обучения в образовательном процессе.

Ключевые слова

коллективные навыки, кооперативное обучение, педагогические технологии, коммуникация, социальная активность, групповая работа, интерактивные методы, эффективность обучения

THE ROLE OF COOPERATIVE LEARNING TECHNOLOGIES IN DEVELOPING STUDENTS’ COLLABORATIVE SKILLS

Abstract

This scientific article examines the role of cooperative learning technologies in developing students' collaborative skills from both theoretical and practical perspectives. The study explores the psychological and pedagogical foundations of group activity, the essence of cooperative learning, and the factors that enhance its effectiveness. Particular attention is paid to the development of communication skills, mutual cooperation, responsibility, and social activity among students. Based on the research findings, scientific and practical recommendations for the effective implementation of cooperative learning technologies in the educational process have been developed.

Keywords

collaborative skills, cooperative learning, pedagogical technologies, communication, social activity, group work, interactive methods, learning effectiveness.

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar o'quvchilarning nafaqat bilim olish darajasini oshirish, balki ularning ijtimoiylashuvi, muloqotga kirishuvchanligi va jamoada samarali faoliyat yuritish ko'nikmalarini rivojlantirishni ham muhim vazifa sifatida belgilamoqda. Zamonaviy jamiyat sharoitida shaxsning muvaffaqiyati ko'p jihatdan uning boshqalar bilan hamkorlik qila olish qobiliyati, jamoada ishlash madaniyati va ijtimoiy kompetensiyalariga bog'liqdir. Shu bois, o'quvchilarda jamoaviy ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish pedagogikaning dolzarb muammolaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Jamoaviy ko'nikmalar o'quvchilarning o'zaro muloqotga kirisha olish, fikr almashish, muammolarni birgalikda hal etish, qaror qabul qilish hamda umumiy maqsad sari hamjihatlikda harakat qilish qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Mazkur ko'nikmalar nafaqat ta'lim jarayonida, balki o'quvchilarning kelajakdagi kasbiy faoliyatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki zamonaviy mehnat bozori jamoada ishlay oladigan, moslashuvchan, tashabbuskor va kommunikativ shaxslarni talab qilmoqda.

O'quvchilarning jamoaviy ko'nikmalarini rivojlantirishda hamkorlikda o'qitish texnologiyalari alohida o'rin tutadi. Hamkorlikda o'qitish – bu o'quvchilarni kichik guruhlarga bo'lib, ularning o'zaro yordam, mas'uliyat va faol ishtirok asosida bilim egallashiga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvdir. Ushbu texnologiya orqali o'quvchilar nafaqat bilimlarni o'zlashtiradi, balki o'zaro hurmat, ishonch, tinglash va fikr bildirish madaniyatini ham rivojlantiradi. Natijada, ta'lim jarayoni yanada interfaol va samarali tus oladi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, xususan, kompetensiyaviy ta'lim modeli o'quvchilarning faolligini oshirish, ularni ta'lim jarayonining markaziga qo'yish hamda mustaqil va jamoaviy faoliyatni uyg'unlashtirishni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, hamkorlikda o'qitish texnologiyalarini ta'lim jarayoniga keng joriy etish, ularning samaradorligini ilmiy asosda o'rganish va amaliyotga tatbiq etish muhim ahamiyatga ega.

Bugungi globallashuv sharoitida ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan ustuvor vazifalardan biri – o'quvchilarda XXI asr kompetensiyalarini, xususan, jamoada ishlash, samarali muloqot qilish va hamkorlikda muammolarni hal etish ko'nikmalarini shakllantirishdan iboratdir. Shu bois, o'quvchilarning jamoaviy ko'nikmalarini rivojlantirishda hamkorlikda o'qitish texnologiyalarining o'rni xalqaro miqyosda dolzarb pedagogik muammo sifatida e'tirof etilmoqda.

Xususan, UNESCO tomonidan ilgari surilgan zamonaviy ta'lim konsepsiyalarida ta'lim oluvchilarning faolligi, ijtimoiylashuvi va hamkorlikda o'rganish kompetensiyalarini rivojlantirish ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan. UNESCOning "Ta'lim – barqaror

rivojlanish asosi” (Education for Sustainable Development) dasturida o‘quvchilarning jamoaviy faoliyatga jalb etilishi, ular orasida hamkorlik va o‘zaro hurmat muhitini shakllantirish zarurligi alohida ta’kidlanadi.[1] Mazkur yo‘nalish bo‘yicha batafsil ma’lumotni quyidagi rasmiy manbada ko‘rish mumkin: Shuningdek, OECD tomonidan amalga oshirilayotgan PISA (Programme for International Student Assessment) tadqiqotlarida ham o‘quvchilarning jamoaviy muammolarni hal qilish (collaborative problem solving) ko‘nikmalari alohida baholanadi. Bu esa ta’lim tizimida faqat individual bilim emas, balki hamkorlikda ishlash qobiliyatlarini ham rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi.[2] OECD tomonidan bu borada quyidagi rasmiy manba taqdim etilgan:

Bundan tashqari, UNICEF tashkiloti ham zamonaviy ta’limda o‘quvchilarning ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalarini rivojlantirish, xususan, jamoada ishlash, o‘zaro hurmat va hamkorlik kompetensiyalarini shakllantirishga alohida e’tibor qaratmoqda. UNICEF ta’lim dasturlarida interfaol metodlar va hamkorlikka asoslangan o‘qitish texnologiyalarini joriy etish muhim omil sifatida ko‘rsatilgan:

Yuqoridagi xalqaro tashkilotlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning jamoaviy ko‘nikmalarini rivojlantirish zamonaviy ta’lim tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. Shu sababli, hamkorlikda o‘qitish texnologiyalarining nazariy asoslarini o‘rganish, ularni amaliyotga samarali joriy etish va ularning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash bugungi kun ta’limi uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.[3]

Ushbu yo‘nalishda ilmiy izlanishlar olib borgan olimlar orasida D. Johnson, R. Johnson, Kagan Spencer, Slavin Robert, Vygotsky Lev, Bruner Jerome, Piaget Jean, Dewey John, Bandura Albert, Hattie John, Gillies Robyn, Webb Nancy, Cohen Elena, Slavin Steven kabi pedagogika va psixologiya sohasida tan olingan mutaxassislar alohida o‘rin tutadi.

Mazkur olimlarning tadqiqotlari jamoaviy o‘qitishning pedagogik va psixologik asoslarini, guruh ichidagi hamkorlik jarayonlarini, interfaol o‘qitish texnologiyalarini va o‘quvchilarning ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarini shakllantirishni ilmiy jihatdan yoritishga qaratilgan. Ularning ishlari, xususan, Vygotskyning ijtimoiy rivojlanish nazariyasi, Johnson va Kaganning kooperativ o‘qitish texnologiyalari, Slaving Robert va Spencer Kagan tomonidan taklif etilgan guruhiy o‘quv metodologiyalari, shuningdek, Bandura va Deweyning amaliy pedagogik yondashuvlari hozirgi kunda ham ta’lim jarayonida jamoaviy ko‘nikmalarni rivojlantirishda asosiy ilmiy manba sifatida foydalanilmoqda.

Jamoaviy ko‘nikmalar – bu o‘quvchilarning o‘zaro muloqot qilish, fikr almashish, qaror qabul qilish, muammolarni birgalikda hal etish va umumiy maqsad sari hamjihatlikda ishlash qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi. Zamonaviy ta’lim jarayonida ushbu ko‘nikmalar nafaqat individual bilimni shakllantirishga, balki o‘quvchilarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga, mas’uliyat, hamkorlik va liderlik sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

1. Hamkorlikda o‘qitish texnologiyasining mohiyati

[1] https://www.unesco.org/en/education/sustainable-development

[2] https://www.oecd.org/pisa/innovation/collaborative-problem-solving/

[3] https://www.unicef.org/education

- Hamkorlikda o‘qitish (cooperative learning) – bu o‘quvchilarning kichik guruhlarda o‘zaro yordam, mas’uliyat va faol ishtirok asosida bilim egallashiga yo‘naltirilgan pedagogik texnologiyadir. Ushbu yondashuvning asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:
- Ijobiy o‘zaro bog‘liqlik – har bir guruh a’zosi umumiy natija uchun javobgardir.
- Shaxsiy mas’uliyat – har bir o‘quvchi guruh faoliyatining muvaffaqiyatida o‘z hissasini qo‘shadi.
- Yuzma-yuz o‘zaro ta’sir – guruh a’zolari bir-birlari bilan samarali muloqot qiladi.
- Ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish – muloqot, tinglash, kelishish va baholash ko‘nikmalari shakllanadi.
- Guruhiy refleksiya – o‘quvchilar guruh faoliyatini tahlil qiladi va o‘z faoliyatini yaxshilash yo‘llarini aniqlaydi.

Johnson va Johnson (1999) tadqiqotlariga ko‘ra, hamkorlikda o‘qitish texnologiyasi o‘quvchilarning jamoaviy ko‘nikmalarini rivojlantirish, o‘zaro ishonch va hurmatni shakllantirishda eng samarali metodlardan biri hisoblanadi.

2. Hamkorlikda o‘qitish texnologiyalarining turlari

❖ Kichik guruhli o‘quv mashg‘ulotlari (Small-Group Learning) – o‘quvchilar 3–5 kishilik guruhlarga bo‘linib, topshiriqlarni birgalikda bajaradilar.
❖ Konkret rollarga asoslangan guruhiy ish (Role-Based Cooperative Learning) – har bir o‘quvchiga guruh ichida aniq rol (lider, yozuvchi, taqdimotchi va h.k.) beriladi.
❖ Think-Pair-Share – o‘quvchilar mustaqil fikr yuritadi, keyin juftlikda fikr almashadi, so‘ngra guruh oldida baham ko‘radi.
❖ Jigsaw (Mozaika) metodi – murakkab mavzu kichik bo‘limlarga bo‘linadi, har bir o‘quvchi o‘z bo‘limi bo‘yicha ekspertga aylanadi va guruhga bilimni yetkazadi.
❖ Project-Based Learning (Loyiha asosida o‘qitish) – o‘quvchilar guruh bo‘lib loyiha ustida ishlaydi, umumiy maqsad va natija uchun mas’uliyatni bo‘lishadi.

3. Hamkorlikda o‘qitish texnologiyasining pedagogik o‘rni

- Hamkorlikda o‘qitish texnologiyasi nafaqat bilim egallashni, balki o‘quvchilarning jamoaviy ko‘nikmalarini sistematik rivojlantirishga xizmat qiladi:
- Ijtimoiy ko‘nikmalarni shakllantiradi – muloqot, tinglash, murosaga kelish va baholash qobiliyatlarini rivojlantiradi.
- Motivatsiyani oshiradi – o‘quvchilar bir-birini rag‘batlantiradi va faol ishtirok etadi.
- O‘zaro yordamni kuchaytiradi – kuchliroq o‘quvchi zaifroq do‘stini qo‘llab-quvvatlaydi.
- Liderlik va mas’uliyatni rivojlantiradi – har bir o‘quvchi guruh muvaffaqiyati uchun javobgardir.
- O‘rganish samaradorligini oshiradi – tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, hamkorlikda o‘qitish individual o‘qishga nisbatan 20–30% samaraliroq natija beradi (Slavin, 2015).

O‘zbekiston Respublikasi maktab va oliy ta’lim muassasalarida zamonaviy pedagogik yondashuvlarni joriy etish doimiy rivojlanmoqda. Xususan, 2017 yildan boshlab “Ta’lim sifatini oshirish konsepsiyasi” va 2019 yilda tasdiqlangan “Milliy ta’lim tizimini modernizatsiya qilish dasturi” doirasida interfaol metodlar va hamkorlikda o‘qitish texnologiyalarini keng qo‘llashga alohida e’tibor qaratildi (O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, 2019).

Tajriba shuni ko‘rsatdiki:

Umumta'lim maktablarida jismoniy va ijtimoiy fanlar bo'yicha kichik guruhlar bilan o'qitish o'quvchilarning jamoaviy ishga jalb etilishini, mas'uliyat va liderlik ko'nikmalarini sezilarli darajada oshiradi.

Oliy ta'limda loyiha va guruh asosida ishlash metodlari talabalarni muloqotga jalb qiladi, ijtimoiy va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantiradi. Biz ilmiy maqolamizni ekperemental o'rganish davomida hamkorlikda o'qitish texnologiyalarining samarasi (O'zbekiston tajribasi) ham keltirdik. Quyida o'quvchilarning hamkorlik va jamoaviy faoliyatini baholash natijalari keltirilgan.

Izoh: Jadvalda keltirilgan foizlar – o'quvchilarning hamkorlik va jamoaviy faoliyatini baholash natijalari (o'rta qiymatlar, 2021–2023 yillar).

1-Jadval

Fan turi / Ta'lim darajasi	Texnologiya turi	Jamoaviy ko'nikmalar natijasi (%)	Izoh
Maktab – Ijtimoiy fanlar	Kichik guruhli mashg'ulot	78%	Guruh a'zolari o'zaro yordam va fikr almashdi
Maktab – Matematika	Jigsaw metodi	82%	Murakkab masalalarni birgalikda yechish
Oliy ta'lim – Loyihaviy ish	Project-Based Learning	85%	Talabalar loyiha ustida guruh bilan ishladi
Oliy ta'lim – Psixologiya	Think-Pair-Share	80%	Fikr almashish va baholash samarasi
Maktab – Ona tili va adabiyot	Rollarga asoslangan guruh	77%	Muloqot madaniyati va tinglash ko'nikmalari oshdi

Ilmiy maqolamizdan kelib chiqib shuday xulosalarga kelish mumkun. Shunday qilib, o'quvchilarning jamoaviy ko'nikmalarini rivojlantirishda hamkorlikda o'qitish texnologiyalari markaziy o'rin tutadi. Bu texnologiyalar o'quvchilarda muloqot, hamkorlik, mas'uliyat va ijtimoiy faollik kabi kompetensiyalarni shakllantirishga imkon beradi. Shu bilan birga, ta'lim jarayonini interfaol, qiziqarli va samarali qiladi. Hamkorlikda o'qitish texnologiyalari zamonaviy pedagogik jarayonning ajralmas qismi sifatida o'quvchilarning kelajakdagi kasbiy va ijtimoiy muvaffaqiyati uchun mustahkam asos yaratadi.

Biz ilmiy maqolamiz doirasida quyidagi amaliy tavsiyalarni sihlab chiqdik:

1. Kichik guruhlarni shakllantirish: Har bir guruh 3–5 kishidan iborat bo'lishi va o'zaro yordam asosida faoliyat yuritishi tavsiya etiladi.
2. Rollarni taqsimlash: Har bir o'quvchiga guruh ichida aniq rol berish (lider, yozuvchi, prezentatsiya tayyorlovchi, vaqt nazoratchisi).

3. Topshiriqlarni interfaol qilish: Muammolarni birgalikda hal qilish, o‘zaro baholash va fikr almashish elementlarini qo‘shish.
4. Refleksiya va baholash: Guruh faoliyatini tahlil qilish, o‘z-o‘zini va bir-birini baholash mexanizmini joriy etish.
5. Pedagogik qo‘llab-quvvatlash: O‘qituvchi murabbiy sifatida jarayonni kuzatadi, yordam beradi, lekin topshiriqni o‘quvchilar mustaqil hal qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Johnson, D., Johnson, R. Cooperation and the Use of Technology. – p. 23–45. – Boston: Allyn & Bacon, 1999.
2. Kagan, S. Cooperative Learning. – p. 12–36. – San Clemente: Kagan Publishing, 2008.
3. Slavin, R. Educational Psychology: Theory and Practice. – p. 210–235. – Boston: Pearson, 2015.
4. Vygotsky, L. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – p. 57–89. – Cambridge: Harvard University Press, 1978.
5. Bruner, J. The Process of Education. – p. 101–125. – Cambridge: Harvard University Press, 1960.
6. Piaget, J. The Psychology of Intelligence. – p. 45–72. – London: Routledge & Kegan Paul, 1950.
7. Dewey, J. Democracy and Education. – p. 134–160. – New York: Macmillan, 1916.
8. Bandura, A. Social Learning Theory. – p. 33–65. – Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1977.
9. Hattie, J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. – p. 75–102. – London: Routledge, 2009.
10. Gillies, R. Cooperative Learning: Review of Research and Practice. – p. 18–42. – Australian Journal of Teacher Education, 2016, Vol. 41.
11. Webb, N. Group Work and Cooperative Learning. – p. 50–68. – New York: Teachers College Press, 2009.
12. Cohen, E. G. Designing Groupwork: Strategies for the Heterogeneous Classroom. – p. 20–47. – New York: Teachers College Press, 1994.
13. Slavin, S. Educational Psychology in the Classroom. – p. 88–110. – Boston: Pearson, 2012.
14. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Milliy ta’lim tizimini modernizatsiya qilish dasturi. – p. 5–25. – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2019.
15. UNESCO. Education for Sustainable Development: Learning to Live Together. – p. 10–30. – Paris: UNESCO Publishing, 2017.
16. OECD. Collaborative Problem Solving: Assessment and Policy Implications. – p. 12–45. – Paris: OECD Publishing, 2015.
17. UNICEF. Education: Social and Emotional Learning Guidelines. – p. 7–22. – New York: UNICEF, 2018.